

4. Коваль Л.В., Компанець Н.М., Лапін А.В., Квітка Н.О., Луценко І.В. Особлива дитина в інклюзивному дошкільному навчальному закладі. Київ: 2018. 367с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/711769/>

5. Кіпріанов, І. Ю., Ковальчук, Т. І. (2014). Використання арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами. *Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)). Випуск 5 (48). С. 77-81.

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

*Гусар Аліна Василівна,
студентка 1 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

*Науковий керівник:
Хом'як Ольга Анатоліївна,
к. пед. наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сьогодні вже неможливо навчати традиційно: у центрі освітнього процесу в Новій українській школі має бути учень. Від розвитку його критичного мислення на уроці, вміння доказово міркувати, обґрунтовувати свої думки, вміння спілкуватися з учителем, учнями класу, залежить успіх свідомого опанування шкільної програми.

Проблему розвитку критичного мислення учнів досліджували вчені й педагоги Дж. Дьюї, М. Ліпман, О. Пометун, Н. Архипкіна, Ю. Бабанський, І. Барташнікова та О. Барташніков, Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, Г. Костюк, О. Митник, О. Савченко, Н. Талізін, О. Яковлева та ін. Досліджені дидактичні особливості інтеграції змісту навчання (О. Біляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, Ю. Колягін, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Светловська). Навчальні плани початкової школи поповнилися інтегрованими курсами, складовими яких є інтегровані уроки.

Мета розвитку критичного мислення – формування особистості, готової до життя у світі, що постійно змінюється, здатної до аналізу та осмислення інформації, різних сторін процесів і явищ, навчання та самовдосконалення, прийняття ефективних рішень.

Розвиток критичного мислення націлений на формування таких освітніх навичок:

- використовувати такі мисленнєві операції як аналіз, синтез, оцінювання в роботі з різними джерелами інформації;
- ефективно здійснювати пошук інформації, використовуючи різні джерела, структурувати, систематизувати та критично оцінювати її;
- ставити запитання різних типів і відповідати на них, виходячи з особливостей джерела інформації або ситуації;
- відрізняти факти від думок, виявляти спрямованість і необ'єктивність інформації;
- знаходити, розуміти і оцінювати аргументи в текстах і висловлюваннях інших людей;
- будувати власні аргументи й оцінювати їх, використовувати контраргументи і спростування;
- конструювати тексти різних видів в усній та письмовій формах;
- брати участь у дискусіях та дебатах, ефективно відстоюючи свою позицію;
- брати на себе відповідальність;
- будувати конструктивні взаєностосунки з іншими людьми;
- приймати обґрунтовані, виважені рішення, а значить бути успішним.

Особливістю педагогічної технології розвитку критичного мислення є спеціальна структура уроку, що є обов'язковою, алгоритмічною, повторюваною. До речі, така структура є обов'язковою і під час використання інших інноваційних технологій, наприклад, інтерактивної, проектної тощо.

Урок розвитку критичного мислення включає три фази: виклик, осмислення, рефлексія. Розглянемо їх:

I фаза – «Виклик». Її ціль – формування особистого інтересу для отримання інформації. Учні мають подумати та розповісти іншим (за допомогою індивідуальної, парної, групової роботи, спільних прогнозувань, озвучування проблемних питань тощо) про те, що вони знають з обраної теми для обговорення – так отримані раніше знання усвідомлюються і стають базою для засвоєння нових. Задача вчителя на цьому етапі – узагальнити знання дітей, допомогти кожному визначити «своє особисте знання» і основні цілі для отримання нових.

II фаза – «Осмислення». Учні знайомляться з новою інформацією. При цьому вони мають відслідкувати своє розуміння і записувати у вигляді запитань те, що вони не зрозуміли – для того, щоб пізніше заповнити ці «білі плями». Ознайомлюючись з інформацією кожен учень має усвідомити, які орієнтири, фрази, слова допомогли йому зрозуміти інформацію, а які, навпаки, заплутували. Головний принцип етапу осмислення – вчитель має давати учням право та установку на індивідуальні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням, аналізом та закріпленням.

III фаза – «Рефлексія». Учні мають розмірковувати; обдумати те, що вони дізналися та як включили нові знання в свої уявлення; обговорити, як це змінило їхні думки, бачення, поведінку тощо.

Ці фази успішно трансформовані сучасними педагогами у п'ять основних етапів уроку критичного мислення [1, с.154]. Які пропонуємо розглянути на прикладі інтегрованого курсу «Я досліджую світ»:

Перший етап уроку – розминка. Найчастіше урок «Я досліджую світ» починається з розминки, яка заміняє так званий організаційний момент. Головна функція розминки – створення сприятливого психологічного клімату на уроці, ситуації успіху. Теплий психологічний клімат сприяє творчості на уроці, кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу, психологічному розвантаженню молодших школярів, підвищенню авторитету вчителя.

Розминка може бути використана:

- для знайомства учасників навчання один з одним;
- для об'єднання тих, хто навчається разом;
- для активізації емоційної, розумової діяльності, зосередження на конкретному навчальному предметі на початку кожного заняття.

Під час розминки пропонуємо частіше використовувати такі методичні прийоми як:

- 1) радість класу – емоційний відгук на навколишній світ, на успіх учня;
- 2) лінія горизонту – успіх підхоплюється, пропонуються завдання вищого рівня, відсовуючи лінію успіху;
- 3) авансування – найменший успіх представляється як дуже важливий результат.

Другий етап уроку – обґрунтування навчання. Етап передбачає постановку мети уроку «Я досліджую світ», розвиток внутрішньої мотивації до вивчення конкретної теми та предмета в цілому. Навчальний матеріал засвоюється краще та швидше, якщо учні розуміють його конкретну практичну значущість для кожного з них, чітко знають, що вимагатиметься від них на уроці. Вчитель має створити умови для «відкриття», самостійного здобування знань, тоді за цих умов підвищується роль учня на уроці.

Третій етап уроку – актуалізація опорних знань і вмінь. Кожен урок розпочинається з етапу актуалізації, під час якої вчитель пропонує учням початкових класів завдання, що сприяють тому, щоб вони відтворили в пам'яті наявні в них уявлення, знання, вміння, провели їх інвентаризацію, роздумували і задавали запитання з теми, яку починають вивчати. На цьому етапі відбувається декілька важливих моментів. По-перше, учні активно пригадують все те, що вони знають з теми. Це їх змушує перевіряти власні знання та продумувати до дрібниць тему, над якою вони починають працювати. Важливість такого первинного занурення в тему буде краще видно на двох наступних етапах. По-друге, навчання – це об'єднання невідомого з відомим. Актуалізація передбачає діагностику знань і вмінь з теми. Те, що людина знає, визначає те, що вона може дізнатися. Інформація, яку учні не пов'язують з уже відомою, втрачається дуже швидко. Тому завдання вчителя – пробудити, викликати інтерес, схвилювати, спровокувати учнів пригадати те, що вони знають із цієї теми, щось, що пов'язане з навчальним матеріалом, створює контекст для сприйняття нових ідей. Ефективними є методичні прийоми «Вірю – не вірю», «Закінчи фразу» тощо.

На цьому етапі молодші школярі встановлюють рівень власних знань та вмінь, а вчитель сприяє формуванню в учнів самоспрямованості на вивчення нової теми.

Четвертий етап уроку – осмислення нового матеріалу. Цей етап найголовніший, оскільки учень сам отримує та аналізує нову інформацію у вигляді тексту, схем, діаграм, таблиць тощо. На цьому етапі учні початкових класів виконують такі розумові дії:

- сприймання нової інформації;
- розуміння: здатність викласти інформації своїми словами;
- застосування: уміння побачити можливість застосувати певну ідею;
- аналіз: уміння знайти причини і наслідки, складові частини комплексної ідеї;
- синтез: уміння поєднати кілька ідей в одну нову, створити нову версію ідеї;
- оцінка: уміння робити висновки щодо адекватності певної інформації або джерела для пояснення якогось явища.

Учень знайомиться з новою інформацією, аналізує, визначає особисте її розуміння, а вчитель має найменший вплив на учня. Етап передбачає розвиток уміння працювати з інформацією, працювати самостійно, виділяти головне, суттєве, формування предметних компетентностей молодшого школяра. Тільки таким чином ми можемо забезпечити критичне мислення учня. Коли навчання пасивне, учень «існує» у цьому процесі без питань, без інтересу, без зацікавленості в його результатах. Коли навчання активне, учень постійно знаходиться у стані пошуку, він хоче отримати відповідь на питання, має потребу в інформації, щоб вирішити проблему або міркує разом з іншими над способом виконання завдання.

Таким чином, на цьому етапі уроку «Я досліджую світ» учні за допомогою вчителя:

- порівнюють свої очікування з тим, що їм реально пропонують вивчити;
- експериментують, пробують зробити що-небудь з того, чому вчать, на практиці, виходячи з наявних уявлень, знань, умінь, незалежно від того, чи є вони достатніми;
- аналізують отриманий досвід;
- переглядають свої очікування і висловлюють нові;
- виявляють головне, осмислюють теоретичні ідеї, концепції;
- відстежують хід власних думок;
- пов'язують зміст уроку з особистим досвідом.

На етапі осмислення, коли учень вступає в контакт з новою інформацією або ідеями, читаючи текст, переглядаючи фільм він вчиться відслідковувати своє розуміння нового й не ігнорувати прогалини у ньому, а записувати у вигляді запитань те, що не зрозумів, для з'ясування в майбутньому. Учня варто час від часу пропонувати висловлюватися, як вони розуміють ті чи інші значення слів, про те, що їм зрозуміло, а що – ні.

Необхідно поступово навчити дітей такому самоаналізу. Формування та закріплення учнями нових знань і способів діяльності на цьому етапі уроку має

відбуватися за допомогою різноманітних методів і прийомів організацій активної самостійної роботи. Обов'язковими є два елементи - індивідуальний пошук учнів і обмін ідеями у групах чи загальному колі, причому особистий пошук мусить неодмінно передувати обміну думками.

П'ятий етап уроку – рефлексія. Під рефлексією психологи розуміють самоаналіз, роздуми про те, що людина знає, відчуває, про що думає.

Рефлексія на уроці – це розмірковування про те, як здійснювався процес набуття нових знань, як нове приєднувалося до вже відомого, яку особисту цінність має набута інформація. Рефлексуючи, учень навчається аналізувати та оцінювати власну діяльність, діяльність однокласників, результати навчальної роботи, проектувати майбутню навчальну дію. В учня у комплексі розвиваються всі пізнавальні процеси, закладені природою: відчуття, уява, сприймання, пам'ять. Учень стає власником ідей, інформації, знань, отримує можливість використання та обміну знаннями з іншими учнями, дає оцінку та самооцінку діяльності.

Етап передбачає усвідомлення того, що було зроблено на уроці, демонстрацію знань та того, як можна застосувати знання, можливість замислитись над підвищенням якості роботи, визначення необхідності корекції. Обов'язковою рисою етапу рефлексії є постановка запитань. Учні ставлять запитання і відповідають на запитання, здійснюють контроль і самоконтроль, корекцію знань, отриманих на уроці. Той, хто вміє мислити,- вміє ставити запитання та відповідати на них!

Рефлексія є одним із особливо значущих етапів уроку розвитку критичного мислення. Під час підбиття підсумків уроку рефлексія розглядається як процес, зворотній до початку уроку, що надає учням можливість озирнутися на події, що відбувалися, зіставити мету з досягнутими результатами, спланувати необхідну корекцію. Під час рефлексії прояснюється зміст зробленого і підбиваються підсумки знань, що повинні бути засвоєні, і встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться чи вивчатиметься в майбутньому.

Якщо подивитися на три описані вище фази з точки зору традиційного уроку, то очевидно, що вони не представляють виняткової новизни для учителя. Вони майже завжди присутні, тільки називаються по-іншому.

Замість «виклику» звичніше для учителя звучить: вступ у проблему або актуалізація опорних знань і вмінь учнів, мотивація навчання. А «осмислення» є частиною уроку, що присвячена вивченню нового матеріалу.

Третя стадія на традиційному уроці – це закріплення матеріалу, перевірка його засвоєння учнями. Однак глибинна і сутність цих етапів є іншою. Також елементи новизни містяться в методах, прийомах і технологіях, які застосовуються на уроці розвитку критичного мислення [2, с.88].

Критичне мислення формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язування задач, проблем, оцінки ситуацій, виборі раціональних способів діяльності. Тому такі уроки, де це постійно відбувається, створюють плідні умови для формування та розвитку критичного мислення. Якщо ж

планувати урок «Я досліджую світ» з використанням доцільних методів та технологій розвитку критичного мислення, то результат буде ще кращим.

Отже, навчити дитину критично мислити і діяти самостійно, брати відповідальність за свої думки й рішення можна використовуючи когнітивні технології. Робота над певною проблемою може продовжуватися і в позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання в школі. Запоріжжя: Відгук. 2012. 274 с.

2. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул. Київ: Пляди, 2016. 220 с.

*Думнич Марина Іванівна,
студентка I курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

*Науковий керівник:
Хом'як Ольга Анатоліївна,
к. пед. наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стратегія Нової Української школи передбачає надання усім учням можливості для різностороннього розвитку, реалізації творчого потенціалу, який закладений у кожній дитині від природи. Перед системою шкільної освіти стоїть завдання навчити дітей вчитися по-новому, сформувати у них способи діяльності, які можна буде використовувати для вирішення будь-якої виникаючої перед ними проблеми.

Проблема формування дослідницької компетентності молодших школярів, у різних аспектах, розкрита у численних наукових працях: дослідницьку діяльність діяльність досліджували – І. Зимня, О. Ушаков, А. Хуторський; дослідницьку активність вивчали С. Осипова, О. Подд'яков; специфіку навчально-дослідницької діяльності – Т. Гільберг, Н. Лалак; розвиток дослідницьких умінь у навчальній діяльності обґрунтувала Н. Семенова; про дослідницьку позицію молодшого школяра писали А. Мельникова, Ж. Рассказова; проблему можливості успішного формування дослідницьких умінь на початковому етапі навчання у школі вивчали О. Леонтович, О. Савенков; закономірності формування дослідницьких умінь